

ADRAMYTTEION ANTİK KENTİ VE SİKKELERİ -Kentin Kültleri-*

Erşah ÇAKIR**

Nafize TATAR***

Figen ERDOĞDU****

ÖZ

Adramytteion, Balıkesir'in Burhaniye ilçesi Ören Mahallesinde yer alır. Antik çağda Mysia Bölgesinin önemli kıyı kentlerindedir.

Geçmişte ya da modern çağda çok fazla yıpranan kentin antik çağında, hangi tapınımların var olduğunu anlamada sikkeler oldukça elverişli buluntular olmuştur.

Bu noktada, Grek panteonunun kentle ilişkisinde hepsiyle olmasa bile, pek çoğuyla karşılaştığımızı söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Adramytteion, Burhaniye Ören, sikke, kült, mitoloji.

ADRAMYTTEION ANCIENT CITY AND ITS COINS -Cults of the City-

ABSTRACT

Adramytteion takes place in Ören district/Burhaniye which is a borough of Balıkesir. It was an important coast city of Mysia region in ancient age.

In past or in modern age, the city has been frayed so much that the coins has been passable foundlings to understand which cults subsisted in ancient age.

At this point, at the relationship of Grecian Pantheon by the city, we can coincide a lot of them may be not all of them.

Keywords: Adramytteion, Burhaniye Ören, coin, cult, mythology.

I. GİRİŞ

Balıkesir ili, Burhaniye ilçesi, Ören Mahallesinde bulunan ve bizimde ekip üyesi olarak, 2001-2007 yılları arasında sürdürülen arkeolojik kazıların birkaç sezonuna iştirak etme fırsatını bulduğumuz, antik Mysia Bölgesinin¹ liman kentlerinden olan Adramytteion²

* Balıkesir Üniversitesi NEF öğrencisi Ayberk GÖLEN ve fotoğraflarını çalışmamızda kullanmamıza izin veren Ressam Erkmen SENAN'a teşekkür ediyoruz.

** Arkeolog, cimini66@hotmail.com

*** Sanat Tarihçi, nafizetatar@hotmail.com

**** Yrd. Doç. Dr., Arkeolog, Adres: Balıkesir Üniversitesi Ayvalık MYO, yakdin@yahoo.com

¹ Mysia Bölgesinin sınırları kısmen sorunludur. Bölge kabaca, kuzeyde Propontis (Marmara Denizi) ile güneyde Temnos (Demirci) Dağı ve Katakekaumene (Yani Ülke, Kula), doğuda Olympos (Uludağ) ile batıda İda (Kaz) Dağı civarında denilebilir (Levha I, Harita 1). Bkz. Strab. XII-VIII, 12.

(LEVHA I, Harita 1), M.Ö. I. Bin yıl içerisinde Küçük Menderes (Kaystros) ve Gediz (Hermos) civarlarında yaşayan, M.Ö. VII. Yüzyılda Mermnad sülalesinden Gyges'in kral olmasıyla (M.Ö. 687-645) zenginleşen ve bölgenin en önemli devletlerinden biri haline gelen Lydialılar tarafından kurulmuştur. Kentin kurucusu ve kente adını veren Adramys'in, Kral Alyattes (M.Ö. 615-560)'in oğlu, Kral Kroisos (M.Ö. 560-546)'un da kardeşi olduğu düşünülmektedir.³

Konumuz dışında olduğunu düşünmekle birlikte, burada daha erken dönemler hakkında da birkaç cümle etmek yerinde olacaktır. Kentin bulunduğu çevrede, Leleg kentleri olarak düşünülen Pedasos ve Lyrnessos gibi başka kentlerinde olduğu varsayılmaktadır.⁴ Antik kaynaklar dışında bilgi olmaksızın, erken dönemler için daha net konuşmak şu an için zordur diyebiliriz.

Pers Kralı II. Kyros (M.Ö. 559-529)'un Lydia Kralı Kroisos'u M.Ö. 546 yılında mağlup etmesi üzerine yalnızca Lydialıların başkenti Sardes değil, Adramytteion'da dahil olmak üzere bütün Anadolu Pers hakimiyetiyle tanışmıştır.⁵ Bu hakimiyet fasıllarla da olsa yaklaşık iki yüz yıl kadar sürecektir. Öyle ki M.Ö. 422 yıllarında Atinalılar tarafından adalarından kovulan Deloslular, Daskyleion Satrabı Pharnakes tarafından Adramytteion'a yerleştirilmişler⁶ ancak bunların ileri gelenleri türlü bahanelerle kentten dışarı çıkartılıp oklatılarak öldürülmüşlerdir.⁷ Kentin, M.Ö. 477 yılında kurulan Delos Birliği⁸ ile bu şekilde

² Kentin adı ilk kez Herodot Tarihinde geçmektedir: Bkz. Hdt. VII-42. LLOYD, 2003, 131. FELLOWS, 1838, 39-40'da, Bergama'dan Kemeredit (Burhaniye'nin önceki adı; Y.N.) ve antik Adramytteion'a geldiğinden, burada bir mezarlık içinde çeşitli sütunlar gördüğünden, dikkate değer ölçülerde birçok sütun kaidesi gözlemlendiğinden, yukarıda izole edilmiş kayalık bir tepenin üzerinde iyi bir duvarcılıkla yapılmış eski duvarlar görüldüğünden bahsetmektedir. Fellows, Kemer'de de sütunlar, sütun kaideleri ve işlenmiş taşlar gördüğünü ve bunların Yunanlardan sonraki döneme ait kalıntılar olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. MALAY, 1983, 55'de, Antik Çağ'da Troas Bölgesi bakır esnafına Adramytteion'dan çıkartılan bakırın gittiğini söylerken, Strabon (XIII-I, 51)'dan alıntıyla Kisthene (LEVHA I, Harita 1)'deki bakır madeniyle bunu desteklemektedir. Ayrıca SCHILIEMANN, 1884, 325'de ve BEKSAÇ, 2002a, 195'de de maden sahasından bahsedilmektedir.

³ KIPÇAK, 1973, 325. SEAR, 1979, Nr. 3800 not. UMAR, 1980, 28-29. UZUNÇARŞILI, 2000, 51. ÖZDEMİR, 2000, 28. BEKSAÇ, 2002a, 194. LANG, 2003, 33. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, 149. AKŞAR, 2008, 44. TÜRK, 2008, 47'de Adramys, Alyattes'in oğlu olarak -ki böyle olmalıdır- belirtilir. BAKIR, 1991, 76-77'de Damaskus'lu Nikolaos'tan alıntıyla Adramys, Sadyattes (M.Ö. 625-615)'in gayrimeşru çocuğu, Alyattes'te yasal çocuğu olarak görülür. Yine Nikolaos'tan hareketle SİNA, 2007, 172'de de Adramys Sadyattes'in oğlu olarak gösterilirken, yazar dn. 87'de "G.Radet. **La Lydie et le Monde Grec: Temps des Mermnades (687-546)**. Roma: L'Erma di Bretschneider. Roma"dan alıntıyla Radet'in, Adramys'i Kroisos'un babası Alyattes olarak verdiğini bildirir.

⁴ STAUBER, 1996, 99-109. UZUNÇARŞILI, 2000, 51, dn. 1. BEKSAÇ, 2001, 284. BEKSAÇ, 2002a, 193. Strab. XIII-61'de Lyrnessos'un terk edildiğini, Adramytteion'dan seksen sekiz stadion (yaklaşık 15 km.; Y.N.) uzaklıkta olduğunu söyler. Yine SCHILIEMANN, 1884, 326-328'de yörede yaptığı geziyle ilgili Lyrnessos, Astyra ve Adramytteion'u sayarak bunların alüvyon altında kalabilmiş olasılığından bahsetmekle birlikte, kaynağını vermiyorsa da Adramytteion'un yaşadığı dönemden yaklaşık iki yüz yıl önce (yaklaşık 1650 yılları; Y.N.) terk edildiğini söylemektedir. Ona göre daha eski kentler –ve Thebe kentini de ekliyor- bu ovada, yani Thebe Ovasında olmalıdır. Ayrıca Pedasos ve Lyrnessos için Bkz. Hom. İl. II-690, 691. VI-35. XIX-60. XX-92, 191. XXI-87. Strab. XIII-I, 7, 50, 59.

⁵ BALCIOĞLU, 1937, 39. SEVİN, 1982a, 232 vd. SEVİN, 1982b, 291. SEVİN, 1982c, 311 vd. BAKIR, 1991, 71, 78. TEKİN, 1998, 71. SEVİN, 1999, 209-210. BAKIR, 2000, 78. ÖZDEMİR, 2000, 30. LLOYD, 2003, 97, 121, 124. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, 150. DESTI, 2005, 128. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 35.

⁶ UZUNÇARŞILI, 2000, 51, dn.2. BEKSAÇ, 2002a, 194. LANG, 2003, 33. AKŞAR, 2008, 45. TÜRK, 2008, 47.

⁷ Thuky. VIII-108.

⁸ SEVİN, 1982a, 234-236. SEVİN, 1982c, 321 vd. TEKİN, 1998, 79-80. LLOYD, 2003, 128 vd. BOYANA, 2007, 12 vd. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 36, 38 vd.

bir ilintisi olduğu belirtilse de,⁹ olay Peloponnesos Savaşı (M.Ö. 431-404)'nın ilk on yıllık döneminde olmuştur. Zira Delos Deniz Birliğindeki tributum (harç) miktarlarında kentin adına rastlanılmamakla birlikte¹⁰ bu olaydan hareketle kent, çıkarları gereği Sparta'ya yardım eden Perslerin hakimiyetinde olmalıdır.¹¹

M.Ö. 403 yılına gelindiğinde Troas bölgesinde, Daskyleion'da ikamet eden Pers Satrabı Pharnabazus'un eliyle Pers hakimiyetinin devam etmekte olduğu anlaşılmaktayken, Mysia Bölgesindeki Kyzikos, Lampsakhos, Parion, Antandros ve bir çok kıyı kentiyle birlikte, Adramytteion'un da bağımsızlığını koruduğu anlaşılmaktadır.¹² Ancak bu bağımsızlığında çok sürmediği görülmekte, en azından M.Ö. 360 yılından itibaren Mysia ve Ionia (Batı Anadolu) Satrabı olan Orontes'in eliyle tekrar Pers hakimiyetinin varlığı, Orontes'in bastırması olduğu, ilerleyen bölümde bizimde vermeye çalışacağımız sikkelerden anlaşılmaktadır.¹³

Yaklaşık iki yüz yıldır bölgede süregelen Pers hakimiyeti, M.Ö. 334 yılındaki Granikos (Biga) Çayı karşılaşmasıyla son bulmuştur. Büyük İskender'in Persleri burada mağlup etmesiyle Batı Anadolu İskender'in hakimiyetine geçmiştir¹⁴ ve tabii ki Adramytteion da.¹⁵

İskender'in ölümü ve yerine geçecek varisi bırakmaması, yeni olayların habercisi gibidir. Artık Diadokhlar (İskender'in Generalleri) Dönemi başlamıştır.¹⁶ Küçük Asya'yı alan

⁹ BEKSAÇ, 2002a, 194. Ayrıca Strab. XIII-51'de "(...) Astyra'nın hemen yakınında Athenalılar tarafından kolonize edilmiş, hem bir liman kenti hem de bir deniz üssü bulunan Adramytteion kenti vardır. (...)” cümlesi geçmektedir. Ancak kolonizasyon konusunda Strabon dışında şu an için kesin bir bilgi yoktur.

¹⁰ Adramytteion'a çok yakın olduğu anlaşılan Astyra birlik içindeyken, Adramytteion listelerde görülmemektedir: Bkz. RUSCHENBUSCH, Tributum, 169. BOYANA, 2006, 29.

¹¹ Pers Kralı Kserkses (Xerxes)'in M.Ö. 480 yılındaki Batı (Yunanistan) Seferi güzergahında kentten de geçtiği bilinmektedir. Bkz. SEVİN, 1982c, 319-320. BEKSAÇ, 2002a, 194. Kent, yaklaşık yüz yıl sonra M.Ö. 401 yılında Genç Kyros'un ağabeyi Pers Kralı II. Artakserkses (Artaxerxes)'e karşı yaptığı ve sonucunda öldüğü, sefer sonrası askerlerinin bu kez tersten yürüdüğü “Onbinlerin Dönüşü” güzergahının üzerinde olacaktır: Bkz. Ksen. Anabasis VII-VIII, 7-8. Ayrıca Bkz. SEVİN, 1982c, 323-324. LLOYD, 2003, 137 vd.

¹² AKALIN, Troas, 16.

¹³ Pers Kralı Artaxerxes II, Büyük Satrap Ayaklanmaları (M.Ö. 366-360) döneminde tek başına savaş veren Autophradates'e destek vermesi için damadı Orontes'i Mysia bölgesine göndermiş, ancak Orontes bir süre sonra paralı asker toplamaya, Adramytteion, Kisthene, Lampsakhos gibi yerlerde kendi adına sikke bastırmaya başlamıştır. Bu arada Orontes'in hedeflerinden biri de Sparda satraplığı olup, bu nedenle Lydia Satraplığı üzerine sefer bile düzenlemiştir. Aynı dönemde Sparda Satrabı Autophradates'in de Adramytteion'u kuşattığı anlaşılmaktadır. Bkz. BULUT, 2007, 17-18. Ayrıca Bkz. HEAD, 1887, 455, 491. LANG, 2003, 31.

¹⁴ ÖZSAİT, 1982, 338 vd. CHILDE, 1998, 195 vd. TEKİN, 1998, 100. LLOYD, 2003, 152 vd. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 43.

¹⁵ Sonraki bölümlerde incelemeye çalışacağımız sikkeler içerisindeki bu dönem sikkelerinde İskender ile ilgili bir öge görülmemekle birlikte, ögeler mitolojik tanrı-tanrıçalar ve atribülerinden oluşmaktadır. Bkz. HEAD, 1887, 447. WROTH, 1892, 2. von FRITZE, 1913, Nr. 1-53. LANG, 2003, 31. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat. No. 1-3. Arkeolojik kazılarda Hellenistik Dönem'den amorf da olsa pek çok pişmiş toprak vd. buluntuya rastlanılmıştır. Bu dönemin tabii ki İskender'in ölümüyle (M.Ö. 13 Haziran 323) son bulmadığını biliyoruz ancak demek istediğimiz; örneğin Lampsakhos, Kyzikos, Prokonnesos gibi kentlerde İskender portreli sikkeler basılmışken (ancak bu kentler İskender'in kurduğu İlion Birliği'nin üyeleridir. Bkz. HEAD, 1887, 449, 454, 457, 465. LLOYD, 2003, 172), İskender'in ne yaşamında, ne de ölümünden sonra Adramytteion'da böyle bir durumun görülmemesidir. Gerek körfeze, gerekse bulunduğu yöreye adını (Adramyttene) veren kent (LEVHA I, Resim 1), halihazırda sikke basmaya devam etse de, belki de bu dönem için önemini yitirmiş, İskender'in de pek dikkatini çekmemiş yada İskender, sikkeler üzerinde sonsuzlaştırılmak istenmemiş olabilir (?) Sonuç olarak, hızlı bir süreçle başka bir akımın başladığı bu dönemi anlamak için bizce şimdilik problemlidir diyebiliriz.

¹⁶ ÖZSAİT, 1982, 343 vd. BAYATLI, 1996, 14 vd. TEKİN, 1998, 107 vd. LLOYD, 2003, 168 vd. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 46 vd.

son merkezi güç sahibi Antigonos, M.Ö. 301 yılında Lysimakhos ve Seleukos'a karşı İpsos (Sipsin-Çayırbağ) Savaşı'nı kaybetmiştir. Konumuzdan ötürü bizi daha çok ilgilendiren Lysimakhos bu savaş sonrasında Trakya'daki topraklarına Küçük Asya'yı katmış, Seleukos'da Mezopotamya ve Suriye'de kendi devletini kurmuştur. Ancak İpsos Savaşından hemen bir yıl önce Lysimakhos ve Seleukos'un birleştikleri yılda, yani M.Ö. 302 yılında Lysimakhos'un komutanlarından Prepelaos'un Adramytteion'u işgal ettiği anlaşılmakta¹⁷ ve hemen yukarıda da belirttiğimiz gibi Küçük Asya ile birlikte kentte Lysimakhos'a kalmaktadır. Ancak çok geçmeden Lysimakhos'un da bölgede deyim yerindeyse "Antigonoslaştığı", bölgedeki baskıyı arttırdığını ve bölgedeki kentlerin Lysimakhos'un eski ittifakı Seleukos'u yardıma çağırduklarını görmekteyiz. Sonuç olarak Lysimakhos, M.Ö. 281 yılındaki Kurupedion Savaşında yenilmiş ve ölmüştür. Diadokhlar arasındaki mücadelelerde böylece sona eriyor, Anadolu'dan Indus'a kadar ki topraklar Seleukosların yönetimine geçiyor, Philetairos Seleukos'un yardımıyla Lysimakhos'tan kurtulmasına ve Seleukoslara bağlılığını bildirmesine rağmen, ertesi yıl Pergamon Krallığını kuruyordu ve bilindiği üzere Pergamon Batı Anadolu'ya hakim olmuş, hatta I. Attalos (M.Ö. 241-197) bir ara, krallığı Marmara Denizinden Toroslara kadar genişletmiştir.¹⁸ Bu noktada Adramytteion'un da Pergamon Krallığı hakimiyetine girdiğini söylemek yerinde olacaktır.

M.Ö. 201 yılında ise kentin Hellenistik Makedon Kralı V. Philip tarafından talan edildiği anlaşılmaktadır.¹⁹ M.Ö. 209 yılından beridir dostluk ilişkileri geliştiren Pergamon Krallığı ve Roma, bundan sonra Philip'e karşı birlikte hareket edeceklerdir. Zira Philip'in daha önceleri, II. Kartaca Savaşında (M.Ö. 218-201) Kartaca'ya destek olması hafızalardadır. M.Ö. 198 yılına gelindiğinde Hellenistik Suriye Kralı III. Antiokhos (Büyük)'da Pergamon'a yürüyerek olayların içine giriyor, ancak Roma Senatosu'nun isteğiyle Pergamon topraklarından çekiliyordu. Philip ise yaklaşık bir yıl sonra geri püskürtülmüş, savaş kazanılmıştır. Fakat Philip'in boşalttığı alanı yine III. Antiokhos'un doldurduğu görülmektedir. Öyle ki, M.Ö. 191 yılına gelindiğinde Antiokhos, Roma ordusunun saldırısına uğramış, olaylar geliştikçe Pergamon donanması ve kara kuvvetleri de Roma yanında savaşa iştirak etmiştir. Sonuç olarak Magnesia'da yapılan savaşı kaybeden Antiokhos, barış istemek zorunda kalmış, M.Ö. 188 yılında Apameia Antlaşması imzalanmış ve Romalıların katkısıyla Küçük Asya'daki Pergamon hakimiyeti devam etmiştir.²⁰

Pergamon Krallığı, Adramytteion'un da içinde yer aldığı Mysia Bölgesindeki hakimiyetini sürdürmektedir. Pergamon Kralı II. Eumenes (M.Ö. 197-159), bir birlik kuracak ve bu birliğe özel, ön yüzlerinde sarmaşık yaprağı ve çiçeklerden yapılmış bir çelenk içinde görülen ve Dionysos kültüyle ilgili "Sihirli Sepet"ten (Cista Mystica) ötürü Kistophor (Sepet Taşıyıcı-Cistophoros) denilen ve sonraki bölümde örneklerini göreceğimiz özel birlik sikkeleri basılmaya başlanacaktır. Öyle ki bu sikkeler, Pergamon Krallığı sonrasında, Roma döneminde M.S. III. yüzyıl başlarında dahi basılmaya devam edecektir. Kistophorların bizim için önemi Adramytteion kentinin de bu sikkeleri basan on yedi darphane içerisinde olması ve

¹⁷ ÖZSAİT, 1982, 346. BEKSAÇ, 2002a, 194. LANG, 2003, 34.

¹⁸ ÖZSAİT, 1982, 349, 351 vd. BAYATLI, 1996, 16 vd., 36 vd. TEKİN, 1998, 112 vd. MAGİE, 2001, 3 vd., 17 vd. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 46-47.

¹⁹ LANG, 2003, 34. AKŞAR, 2008, 45. Ayrıca Bkz. BAYATLI, 1996, 39 vd. MAGİE, 2001, 27 vd.

²⁰ ÖZSAİT, 1982, 353 vd. BAYATLI, 1996, 50 vd., 58 vd. TEKİN, 1998, 114. UZUNÇARŞILI, 2000, 51. MAGİE, 2001, 37 vd. LANG, 2003, 34. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 81-82. AKŞAR, 2008, 45.

bununla birlikte, kentin bu dönemdeki durumunu anlamak için son derece önemli buluntular olmalarından kaynaklanmaktadır.²¹

M.Ö. 133 yılına gelindiğinde Pergamon Krallığı'nın tarihe karıştığını biliyoruz. Krallığın son kralı III. Attalos'un varis olarak kendinden sonra birini bırakmaması, bunun yerine krallığını Roma Cumhuriyeti'ne bırakmayı vasiyet etmesiyle Pergamon, Pergamon'un hâkimiyetindeki topraklar ve elbette Adramytteion, Roma'nın eline geçmiş, Roma'nın Asia Eyaleti (Provincia Asia) M.Ö. 129 yılında Batı Anadolu'yu içine alacak şekilde kurulmuştur.²² Roma hâkimiyeti altındaki Adramytteion'un parlak bir çağ yaşadığı, Asia Eyaleti'ne bağlı önemli bir yargı merkezi olarak "Conventus" kimliği kazandığı anlaşılmaktadır.²³

M.Ö. I. Yüzyılın başlarında kentin bazı kötü olaylar geçirdiği anlaşılmaktadır. Asia Eyaleti'nin M.Ö. 129 yılında kurulmasından sonra, yönetim halk üzerinde çok ağır bir şekilde uygulanmaya başlanmış, alınan vergiler deyim yerindeyse soyguna dönüşmüştür.²⁴ Publicanus (bir nevi mültezim) denilen vergi toplayıcıları istedikleri gibi davranmaya başlamışlardır. İşte Pontus Kralı VI. Mithridates Eupator (M.Ö. 120-63)'un böyle bir ortamda ortaya çıktığı ve bölge kentlerince adeta bir kurtarıcı gibi görüldüğü anlaşılmaktadır. M.Ö. 88 yılından itibaren Batı Anadolu'da iyiden iyiye gücünü göstermeye başlayan kral, Romalı

²¹ von FRITZE, 1913, 5. ONAT, 1959, 139. LANG, 2003, 31. TÜRK, 2008, 50. ONAT, 1959, 139-140'da Adramytteion, Apameia, Apollonis, Crete, (Gortyna darpları), Ephesos, Laodikeia, Miletos, Nysa, Parion, Pergamon, Samos, Sardes, Smyrna, Synnada, Stratonikeia, Thyateira, Tralles kentleri bu birlikte görülmektedir. HEAD, 1887, 462'de sayılan on iki darphane şöyledir: Parion, Adramytteion, Pergamon, Smyrna, Ephesos, Thyateira, Sardes, Tralles, Apameia, Laodikeia, Nysa, Crete. ATLAN, 1976, 15'de ise darphanelerin on altı olduğu belirtilip on üçü sayılmıştır: Ephesos, Smyrna, Phokaia, Pergamon, Adramytteion, Sardes, Thyateira, Apollonis, Nysa, Stratonikeia, Apameia, Tralles, Synnada. ATLAN, 1993, 45'de de yazarın bir önceki eserindeki listeyi görmek mümkündür. SAYLES, 1998, 45'de ise darphane sayısı on sekizdir: Adramytteion, Aizanoi, Apameia, Aphrodisias, Apollonis, Bithynia (yerel), Ephesos, Eumeneia, Laodikeia, Miletos, Mylasa, Pergamon, Sardes, Smyrna, Stratonikeia, Synnada, Thyateira, Tralles. TULAY, 2001, 54'de darphane olarak Pergamon, Ephesos, Parion, Adramytteion, Thyateira, Smyrna, Sardes, Tralles, Nysa sayılarak bunların on beş kent olduğu belirtilir. ÜRETEK, 2004, 204'de Pergamon ve Girit ile beraber toplam on dört darphane olduğu belirtilmekte, diğerleri verilmemektedir. Kistophorlar için Bkz. GÖKTÜRK, 1987, 51. SALTUK, 1990, 85-86. GÖKTÜRK, 1992b, 101-102. KARWIESE, 1995, 63-64. GÖKTÜRK, 1996, 97-100. HOWGEGO, 1998, 63. CARRADICE-PRICE, 2001, 103-104. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, dn. 4. Ayrıca bu dönem için epigrafik buluntuda ele geçmiştir. 1984 yılında, Ören Mahallesi'ne 4 km. uzaklıktaki Taylıeli Köyünde bulunan, Artemidoros oğlu Pamphilos ile ilgili kitabenin II. Eumenes Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmıştır: Bkz. SCHWERTHEIM, 1987, 37-44. ŞAHİN, 1987, 45-46. THONEMANN, 2003, 104, dn. 45.

²² SKEEL, 1901, 115. KIPÇAK, 1973, 325. ÖZSAİT, 1982, 357 vd. BAYATLI, 1996, 91-92. TEKİN, 1998, 114. MAGIE, 2001, 68-69. LANG, 2003, 34. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, 150. KAYA, 2005, 13-16. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 48, 83, 101, 104-105.

²³ RAMSAY, 1890, 119'da Adramytteion Conventusu'nun, Apollonia ad Ryndakum, Argyra (Erezii), Miletopolis, Poemanenum, Mandakada (Cilices Mandacadeni), Abretteni, Makedones Askulakae, Polikhna, Pionitae, Kyzikos'u kapsadığı Plinius'tan aktarılmaktadır. Ramsay, Kyzikos gibi önemli bir kentin Adramytteion gibi daha önemsiz bir kente bağlı olmasına güçlükle inanılacağını belirtmektedir. HOWGEGO-HEUCHERT-BURNETT, 2005, 219-220'de Assos ve Abydos kentleri de Adramytteion Conventusu içinde gösterilmektedir. Ayrıca Bkz. von FRITZE, 1913, 5. KIPÇAK, 1973, 325. JEWETT, 1997, dn. 51. BEKSAÇ, 2002a, 195. AKŞAR, 2008, 45. TÜRK, 2008, 51. Ayrıca, S. Mitchell. **Anatolia: Land, Man and Gods in Asia Minor, 2 vols.**, Clarendon, Oxford, 1993, not 1.33'den aktaran JEWETT, 1997, dn. 51'de, M.Ö. 62 dolaylarında kentteki Yahudi tapınağının (sinagog; Y.N.) topladığı vergilere mahkeme tarafından el konulduğundan bahsedilmekte olup, burada başkaca bilgi yoktur. Kentteki Yahudi varlığına dair şu ana kadar herhangi bir bulgu olmadığı düşünülürse bu bilgi önemli olup, M.Ö. I. Yüzyılda kentte bir sinagog olduğu anlaşılmaktadır.

²⁴ Gümrük istasyonlarının Bergama Krallığından devredilmiş olduğu, M.Ö. I. Yüzyıl'da Roma Cumhuriyeti'nin iç savaşlar sonucunda sıkıntılarını Asia Eyaletinden topladığı ağır vergilerle karşıladığı anlaşılmaktadır. Küçük Asya'daki gümrük istasyonlarından birisi de Adramytteion'dur. Bkz. ERDEMİR-GÖKBUNAR, 2007, 229-231.

komutan Aguilus'un ordusuyla iki kez karşılaşmış, ikisini de kazanıp önünde kuvvet kalmayınca, Asia'yı Latince konuşanlardan temizlemek amacıyla emirler vermiş, bunun sonucunda 80 ila 150 bin arasında insan öldürülmüştür. Çok geçmeden Roma bunu cezalandıracak, "Mithridates Savaşları" olarak bilinen bu savaşlar, M.Ö. 64 yılında Pompeius'un Mithridates'i yenmesiyle son bulacak ve Anadolu'daki Roma hâkimiyeti yeniden sağlanacaktır.²⁵ Ancak Roma, öldürülen insanları unutmamış, birçok kente bunun hesabı sorulmuştur. Bu hususta Adramytteion'u, belki başka kentleri de Adramytteionlu hatip Ksenokles'in Roma Senatosundaki savunması kurtarmıştır.²⁶

Öyle ki yukarıda, kentin Roma Döneminde bir yargı merkezi olduğu ve parlak bir çağ yaşadığından bahsetmiştik. İmparator Augustus (M.Ö.27-M.S. 14)'un köklü düzenlemeleriyle bir iç barış (Pax Romana) dönemine²⁷ giren Roma, Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 283)'ni de yaşamaya başlamış oluyor, bunun sonucunda bilhassa M.S. II. yüzyılda bir nevi "Altın Çağ"a giriliyordu. Augustus'un bu dönemde halka cömertçe davrandığı ve onları görkemli oyunlarla meşgul(!) ettiği de anlaşılmaktadır. Dönemin sonuna doğru ise Caracalla (M.S. 211-217)'nin imparatorluk içinde yaşayan tüm özgürlere vatandaşlık hakkı vermesiyle artık Roma dışındakilerin sayısı Romalılardan daha fazla hale gelmiştir. III. yüzyıla gelindiğinde sosyo-ekonomik ve siyasal çalkantılarla birlikte hedonizm, bir imparatorluğun daha temellerini sarsmaya başlamıştır. Konumuzdan çok uzaklaşmadan belirtmeliyiz ki, kentin başından geçen onca badireye, gerek geçmiş gerekse modern tahribe²⁸ rağmen Adramytteion kentinin de bu refaktan payını almış olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, Adramytteion'dan Principatus Dönemi'ne ait bir yazıt bunu doğrular niteliktedir.²⁹

İmparatorluğun M.S. 395 yılında Batı ve Doğu olarak ikiye bölünmesiyle doğuda Bizans İmparatorluğu kurulmuştur. Böylece kentinde Bizans hakimiyetine girdiğini görmekteyiz. Arkeolojik kazılar sırasında ortaya çıkartılan mimari yapılar ve ele geçen diğer küçük buluntular Erken Bizans Döneminden XIV. Yüzyıla değin yoğun bir Bizans dönemine işaret etmektedir.³⁰

²⁵ DEMİRCİOĞLU, 1967, 447-448. ÖZSAİT, 1982, 361 vd. BAYATLI, 1996, 100 vd. TEKİN, 1998, 114-115. UZUNÇARŞILI, 2000, 51-52. ÖZDEMİR, 2000, 32-33. BEKSAÇ, 2002a, 195. LANG, 2003, 33. LLOYD, 2003, 178, 197, 203-204. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, 150. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 101, 105-106. AKŞAR, 2008, 45. TÜRK, 2008, 51. Ayrıca Mithridates için Bkz. Strab. XII-II, 1. XII-III, 1, 9, 28, 40. XII-VIII, 11, 16, 18. XIII-I, 27, 28.

²⁶ Strab. XIII-I, 66.

²⁷ M.S. I. Yüzyılın başlarından ilginç bir bilgiyi bizlere, dinsel bir metin olan Yeni Ahit ulaştırıyor: Aziz Paulos'un Roma'ya götürülüşünde bir Edremit gemisiyle yola çıktığını anlıyoruz. "İtalya'ya yelken açmamız kararlaştırılınca, Paulos'la başka bazı tutukluları Augustus birliğinden Yulius adlı bir yüzbaşıya teslim ettiler. Asya kıyılarına uğrayacak olan, Edremit limanına bağlı bir gemiye binip açıldık (...)." Bkz. Habercilerin İşleri, 27-1,2. JEWETT, 1997, 13'de ise Paulos'un Roma'ya götürülmeden önceki İkinci Misyoner Seyahatinde, Troas yolculuğunun alternatif bir kıyı güzergahı olarak Aurelian, Thebe, Adramytteion, Antandros, Gargara, Assos sırasını vermektedir. Burada Thebe'yi belirsiz olarak nitelerken, Adramytteion Conventusu içerisinde kaldığını, her iki kentinde Havran Büyükdere Beldesi yanında olduğunu ve Adramytteion'un bir Roma kenti olduğunu belirtiyor. Yine Paulos'un Edremit gemisiyle götürülüşü için Bkz. BEKSAÇ, 2002a, 195. Ayrıca dönem için Bkz. DEMİRCİOĞLU, 1967, 450 vd. KAYA, 2005, 22 vd. İPLİKÇİOĞLU, 2007, 91 vd.

²⁸ BEKSAÇ, 2002a, 193, 196-197. BEKSAÇ, 2002b, 86. BEKSAÇ, 2003, 328. BEKSAÇ, 2005, 88.

²⁹ CARTER, 2004, 57, dn. 30'da bu yazıtın Grekçe metni verilmiş, M.S. geç II. Yüzyıl, erken III. yüzyıldan olabileceği ve gladyatör oyunlarıyla ilgili olduğu belirtilmiştir. ÖĞÜT, 2006, 4, 148, EP.16.322'de de aynı yazıt görülmekte, Asiarkhes Eunus'un oğlu Euphrosynos için bir gösteri düzenlemiş olduğu ve bunun büyük bir olasılıkla gladyatör oyunları olduğu söylenmekte ve gösterilerin parlak olduğu belirtilmektedir.

³⁰ ÇORUHLU, 2002, 89-90. ÇORUHLU, 2003, 331-332. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, 150, Kat.No. 22-31. ÇORUHLU, 2005, 237-238.

Bizans İmparatorluğu hakimiyetindeki Anadolu, adına “Thema” denilen parçalara ayrılmış, bunların başlarına da geniş yetkilerle donatılmış general denilebilecek “strategos”lar getirilmiştir.³¹ Kentin, bu themalardan Hermos (Gediz) ve Yukarı Kaikos (Bakırçay) vadilerini içeren “Neocastron Theması”nda olduğu anlaşılmaktadır.³²

M.S. 715 yılında, bir vergi memuru olan Adramytteionlu Theodosius (III. Theodosius, 715-717)’un Opsikion birlikleri tarafından imparator ilan edildiğini görmekteyiz. Bu durum Theodosius tarafından da tehlikeli görülmüştür ki sonuç olarak Anatolikan Theması Strategosu Leon (III. Leon, 717-741), Theodosius’a karşı ayaklanmış, oğlunu esir almıştır. Bu olay sonrası, Theodosius’un hayatını Ephesos’da keşiş olarak geçirmeyi kabul etmesiyle birlikte Leon, 15 Mart 717 tarihinde tahta çıkmıştır.³³

XI. Yüzyıl son çeyreğinde, İznik merkezli Anadolu Selçuklu Devleti kurulurken, aynı tarihlerde İzmir ve çevresinde de Emir Çaka Beyliği kurulmaktadır. Ünlü Türk denizcisi Çaka Bey’in, Burhaniye dolaylarında da adından söz ettirdiği anlaşılmaktadır.³⁴

Bunun yanında, bölgede yalnızca Türk-Bizans mücadelesi söz konusu değildir. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi sonucunda İstanbul’da başlayan Latin işgaliyle bu bölgede de Latinlerin etkisi görülmeye başlanmıştır ki Latin-Bizans mücadelesinden söz etmek yanlış olmayacaktır.³⁵ Ayrıca yine Bizans hakimiyetinde olduğunu anladığımız bölge, 1261 yılından sonra deyim yerindeyse “serbest bölge” halini almış, bu noktada Cenevizliler bölgede ön plana çıkmıştır.³⁶ 1284 yılına gelindiğinde ise bölgedeki bir çok liman kenti ve Adramytteion, Laskaridler hakimiyetinde olup, ancak bu sulardaki hakimiyet, Bizans donanması yerine Türk donanmasıdır.³⁷ Son olarak, 1300’lü yıllara gelindiğinde, bölgedeki Türk hakimiyeti sağlanmıştır diyebiliriz.³⁸

³¹ OSTROGORSKY, 1995, 89-90.

³² RAMSAY, 1890, 130. ÖZDEMİR, 2000, 34. BEKSAÇ, 2002a, 195.

³³ OSTROGORSKY, 1995, 143-145.

³⁴ RAMSAY, 1890, 114’de İmparator I. Aleksios (1081-1118)’un Türklerin yıktığı Adramytteion’u tekrardan inşa ettirdiği belirtilir. BEKSAÇ, 2002a, 195 ile BEKSAÇ, 2003, 330’da Türk-Bizans mücadelelerine değinilmektedir. Yine, CAHEN, 1992, 43’de Çaka Bey’in bölgedeki faaliyetlerinden, 52’de ise imparatorun Menderes nehri civarını tekrardan Bizans topraklarına kattığından ve Türklerin batı vadilerinden çıkartıldığından bahsedilmektedir. Bu durumda, tarihsel bilgiler ve kazılar ışığında, Adramytteion’da hiç olmazsa iskan anlamında bir Türk varlığı söz konusu değildir denilebilir. DEMİRKENT, 2002, 7 ve devamında, 1147 yılında İstanbul’a gelen İkinci Haçlı Seferi Alman ve Fransız ordularının, yürüyüş güzergahının Orta Anadolu’yu bırakın, Ege Bölgesinden bile geçmesinin çok zor olduğu, güzergahın Balıkesir-Bergama-İzmir üzerinden Ephesos’da uzandığı geçmektedir. Aynı yayının sonundaki 3. haritada, bu orduların Edremit üzerinden bölgeden geçtiği görülmektedir. Ayrıca Türk yayılması için Bkz. DEMİRKENT, 2002, 3 vd.

³⁵ OSTROGORSKY, 1995, 397. BEKSAÇ, 2003, 330. ÇORUHLU, 2005, 237.

³⁶ BEKSAÇ, 2002a, 195-196.

³⁷ İNALCIK, 1993, 311. Laskaridler için Bkz. OSTROGORSKY, 1995, 396 vd., Aynı yayın Harita 5’de ise Nikaia İmparatorluğu’nun 1210’lardan itibaren bölgeye hakim olduğu görülmektedir. Ayrıca kentte, 1283 yılında, Nikaia İmparatorluğu altındaki Thrakesion Theması Strategosu Ioannes Komnenos’un karısı Irene-Eulogia Palaiologina ile iki kızı Anna ve Theodora’nın da katıldığı önemli bir synod meclisinin toplandığı anlaşılmaktadır. Bkz. KARRAS, 2005, 102-103. Ayrıca Bkz. ÇORUHLU, 2005, 237.

³⁸ Selçuklu Sultanı Kılıçarslan’ın Taylı Baba adlı komutanını bölgeye göndermesi ve Taylı Baba’nın Ören’e 4 km. uzaklıktaki yamaçlarda Taylıeli Köyü’nü kurması hakkında Bkz. Anonim, 1939, 7. SALMAN, 1957, 111-112. KIPÇAK, 1973, 307. Bilindiği gibi Türkler, Selçuklu, Karesi, Osmanlı sırasıyla bölgeye hakim olmuşlardır. Bkz. İNALCIK, 1993, 313. TÜRK, 2008, 52. Ayrıca, BEKSAÇ, 2002, 196’da 19. Yüzyıl sonlarında eski kentin üzerinde Michael Kasazis’e ait bir çiftliğin bulunduğu belirtilmektedir. BEKSAÇ, bu bilgiyi W. Judaich. “Bericht über eine Reise im Nordwestlichen Kleinasien”, **Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie Der Wissenschaften**, Berlin, 1898, 542’den aktarmaktadır. Bunun yanında aynı çiftlikten SCHLIEHMANN, 1884, 324’de de bahsedilmekte fakat bu çiftliğin yerinin bugünkü Altınoluk yakınlarındaki Avcılar Köyü civarında olduğu belirtilmektedir.

Lydialılar, Persler, Büyük İskender ve ardılları, Pergamon Krallığı, Roma ve Bizans İmparatorluğu hakimiyeti altında tarihini sürdüren kentte, kurulmasından yaklaşık iki bin yıl sonra, XIV. Yüzyıl civarında yerleşim sona ermiş, iskan daha içlere çekilmiş, burada da çeşitli adlar altında Türk hakimiyeti sağlanmıştır.³⁹

II. SİKKELER VE KENTTEKİ TAPINIM

Bu bölümde, Adramytteion kentinin kataloglara girmiş sikkelerine değinmeye çalışacağız.⁴⁰ Kronolojik olarak vermeye çalışacağımız sikkelerin kapsamını, Adramytteion kentinde sikkenin ortaya çıkış tarihi olan M.Ö. IV. Yüzyıl ile Roma Dönemi otonom şehir darpları (İmparator Gallianus'a kadar; M.S. 218-268) arasındaki sikke çeşitliliği oluşturmaktadır.⁴¹

Yukarıda da belirtildiği gibi kent, sikke darbına M.Ö. IV. Yüzyılda başlamıştır. Bu dönem sikkelerinin ön yüzlerinde sağa dönük Zeus başı, arka yüzlerinde ise Pegasos protomu (bazen şimşek demetiyle birlikte) ve AΔPA monogramı görülmektedir (Levha I, Resim 2)⁴². Dönemin bir başka tipinde, ön yüzlerde yine Zeus başı bu kez ¾ profilden verilmiş olup, arka yüzlerde ise bu kez kartal altar üzerinde ve AΔPA monogramıyla birlikte görülmektedir (Levha I, Resim 3)⁴³. Ön yüzü bir öncekiyle benzer bir başka tipin arka yüzündeki kartal, bu kez bir kaya üzerinde görülmektedir (Levha I, Resim 4)⁴⁴. Monogramlar değişebilmektedir. Aynı döneme tarihlendirilen bir diğer sikke tipi ise daha önce belirttiğimiz⁴⁵ Satrap Orontes'in bastırıldığı tipik kent sikkelerine adını eklemesiyle ortaya çıkan sikkelerdir (Levha I, Resim 5).⁴⁶

M.Ö. III. Yüzyıla gelindiğinde sikkelerin ön yüzlerinde Apollon başı görülmektedir. Arka yüzlerde ise Dioskurların külahları arasındaki cornucopiae (bereket boynuzu), yıldızlar

³⁹ Bölüm sonunda şunu da belirtmeliyiz: Katolik piskopos listelerinde Adramytteion'a, 1732-1962 yılları arasında "Titular Episcopal (unvan halindeki piskoposluk)" verilmesiyle burada bir nevi hak (!) iddia edildiği görülmektedir. Piskoposlar ise şöyledir: José Platas (01.10.1732-02.11.1745), Andrés Núñez Monteagudo (23.02.1739-1761), Pedro Ponce y Carrasco (28.11.1746-20.12.1762), Miguel Cilieza y Velasco (1766-27.04.1767), Rafael Lasala Locela (14.12.1767-18.06.1773), Simonas Mikalojus Giedraitis (1812-17.07.1838), Michael von Deinlein (27.06.1853-13.07.1856), James Gibbons (03.03.1868-30.07.1872), Louis-Taurin Cahagne (21.03.1873-01.09.1899), Clemente Coltelli (15.02.1900-28.01.1901), Gabriel-Joseph-Elie Breynat (22.07.1901-11.12.1939), Joseph-Marie Trocellier (26.06.1940- 27.11.1958), Nicola Agnozzi (02.04.1962-01.02.1966). Bkz. <http://www.gcatholic.com/dioceses/former/t0057.htm> Erişim: 07.06.2011.

⁴⁰ Adramytteion sikkelerinin çoğunlukla bakır veya bronzdan darp edildiği görülmekle birlikte, sadece M.Ö. 133 yılından sonra Kistophorlar ile bazı otonom sikkelerinde gümüşün kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. HEAD, 1887, 467.

⁴¹ Daha önce, yalnızca 2004-2005 kazı sezonunda ele geçen sikkeler yayımlanmış olup, bunlardan üçü kent darbidir. Bkz. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat.No. 1-3. Çalışmada başvurduğumuz ilgili sikke yayınları şöyledir: HEAD, 1887, 446-447. WROTH, 1892, 2, Pl. I. ANSON, 1913, Nr. 456. von FRITZE, 1913, Nr. 1-199, Taf. I-III. SEABY, 1975, Nr. 1498-1499. PLANT, 1979, Nr. 1302. SEAR, 1979, Nr. 3800-3807. GÖKTÜRK, 1992a, Kat. No. 14. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat.No. 1-3.

⁴² HEAD, 1887, 447. von FRITZE, 1913, Nr. 1, Taf. I-1. PLANT, 1979, Nr. 1302. SEAR, 1979, Nr. 3802. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat.No. 2.

⁴³ von FRITZE, 1913, Nr. 4, Taf. I-5. SEAR, 1979, Nr. 3803.

⁴⁴ von FRITZE, 1913, Nr. 5, Taf. I-6.

⁴⁵ Bkz. dn. 13.

⁴⁶ Bkz. http://asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=94&pid=3023#top_display_media Erişim: 07.06.2011.

ve ΑΔΡΑΜΥΘΗΝΩΝ monogramı vardır (Levha II, Resim 6-7)⁴⁷. Bu sikkelerin, II. Yüzyıl, hatta I. Yüzyıla değin varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.⁴⁸

M.Ö. II. Yüzyıla tarihlendirilen bir tipin ön yüzünde yine Zeus başı görülmektedir. Arka yüzlerde ise kartal, bu kez şimşek demeti üzerindedir. Monogram olarak ΑΔΡΑΜΥΘΗΝΩΝ görülmektedir (Levha II, Resim 8).⁴⁹ Aynı yüzyıldan bir başka örneğin ön yüzünde yine Zeus başı görülmekle birlikte, arka yüzde ise rüzgarda uçuşan hilamisiyle süvari tasviri yer almaktadır (Levha II, Resim 9-10).⁵⁰ Monogram, bir öncekiyle aynıdır. Aynı yüzyıla tarihlendirilen diğer iki tip öncekilerden daha farklıdır. Bunlardan ilkinin ön yüzünde Kore başı, arka yüzünde ise bir kalathos; ikincisinin ise ön yüzünde Apollon başı, arka yüzünde ise omphalos görülmektedir. Her ikisinin arka yüzündeki monogram ise öncekilerle aynıdır (Levha II, Resim 11-12).⁵¹ Yine aynı yüzyıldan bir başka tipin ön yüzünde bu kez miğferli Athena başı, arka yüzünde ise bir kanadı açık, cepheden baykuş, zeytin dalıyla birlikte verilmiştir (Levha II, Resim 13-14).⁵² Monogram da bir farklılık bulunmamaktadır. Bu sikke tipi, Atina'dan kopya edilmiş olmalıdır.

Yukarıda, Pergamon Kralı II. Eumenes'in bir birlik kurarak, bu birliğe özel, günümüzde adına "Kistophor" denilen, ön yüzlerinde sarmaşık yaprağı ve çiçeklerden yapılmış bir çelenk içinde Sihirli Sepet ve yılan, arka yüzünde ise karşılıklı, kıvrım yapmış yılanların arasında duran sadağın görüldüğü sikkelerin Adramytteion kentinde de basıldığından bahsedilmiştir.⁵³ Görüldüğü gibi bu sikkelerin, M.Ö. II. Yüzyıldan itibaren darp edildiği anlaşılmaktadır (Levha II, Resim 15).⁵⁴

Kronolojiyi takip ettiğimiz sikkelerde böylece Roma Dönemi'ne ulaşmış bulunuyoruz. Bu dönemde de, kentin yarı otonom ve otonom sikkeler bastığı anlaşılmaktadır. Ayrıca otonom darplar yanında, Roma hakimiyeti altındaki çeşitli kentlerle homonoia (dostluk) sikkeleri⁵⁵ darp edildiği de görülmektedir.

Roma Dönemindeki kent darplarında, eski tiplerle birlikte, yeni mitolojik unsurların eklenmiş olduğu dikkat çekmektedir. İmparator portrelerinin görülmediği yarı otonom sikkelerde, Grekçe (Latince harflerle birlikte) olarak Roma magistrat adları ilave edilmiştir. Örneğin bir örnek olarak, M.Ö. II. Yüzyıla tarihlendirilen, Resim 9-10'da verdiğimiz, ön yüzünde Zeus başı, arka yüzünde süvari tasvirinin bulunduğu sikke tipine magistrat isimleri eklenmiş, arka yüzlerde ise ΑΔΡΑ, ΑΔΡΑΜΥΘΗΝΩΝ gibi monogramlar yer almıştır.⁵⁶ Bu

⁴⁷ HEAD, 1887, 447. ANSON, 1913, Nr. 456. von FRITZE, 1913, Nr. 34, Taf. I-19. SEABY, 1975, Nr. 1499. GÖKTÜRK, 1992a, Kat.No. 14.

⁴⁸ Mithridates Dönemindeki benzeri için Bkz. WROTH, 1892, Nr. 8, Pl. I-8. SEAR, 1979, Nr. 3807.

⁴⁹ WROTH, 1892, Nr. 1. Pl. I-4. von FRITZE, 1913, Nr. 6, Taf. I-7. SEAR, 1979, Nr. 3801.

⁵⁰ HEAD, 1887, 447. WROTH, 1892, Nr. 2. Pl. I-5. von FRITZE, 1913, Nr. 22, 25 Taf. I-13, 15. SEAR, 1979, Nr. 3805. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat. No. 1.

⁵¹ von FRITZE, 1913, Nr. 40, 41, Taf. I-20, 21.

⁵² WROTH, 1892, Nr. 4. von FRITZE, 1913, Nr. 46, 47, Taf. I-23, 24. SEAR, 1979, Nr. 3806. ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005, Kat. No. 3.

⁵³ Bkz. dn. 21.

⁵⁴ HEAD, 1887, 462. WROTH, 1892, Nr. 5-6. von FRITZE, 1913, Nr. 54, Taf. I-31. SEABY, 1975, Nr. 1498. SEAR, 1979, Nr. 3800.

⁵⁵ M.Ö. 133'den sonra Pergamon, M.Ö. 48-27 yıllarında Ephesos, yine aynı dönemlerde Laodikeia, M.S. 211-217 İmparator Caracalla Döneminde yine Ephesos ile homonoia sikkeleri darp edildiği anlaşılmaktadır. Bkz. HEAD, 1887, 447, 464, 498, 566. WROTH, 1892, Nr. 24-25. von FRITZE, 1913, Nr. 145-149. LANG, 2003, 32, 674. Anadolu'daki diğer bazı homonoia sikkeleri için Bkz. LOTZ, 1999, 173-188. Ayrıca Bkz. ATLAN, 1976, 24.

⁵⁶ von FRITZE, 1913, Nr. 73-76, Taf. II-4-6.

tip sikkelerin ön yüzlerinde Zeus'dan başka Demeter,⁵⁷ Dionysos,⁵⁸ Athena,⁵⁹ Tykhe⁶⁰ figürleri görülmektedir. Sikkelerin ön yüzlerinde bazen Demeter, arka yüzlerinde ise Dionysos görülürken (Levha II, Resim 16) bazen de tam tersi olabilmektedir (Levha II, Resim 17). Korinth miğferiyle görülen Athena figürlü sikkelerin arka yüzlerinde ise Athena (Levha II, Resim 18), baykuş (Levha II, Resim 19) veya Zeus (Levha II, Resim 20) tasvirleri yer almaktadır. Sikke basımından sorumlu memur (strategos) anlamındaki "ΕΠΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ"un⁶¹ kısaltması olarak sikkelerde ΕΠΙΣ, ΕΠΙΣΤ, ΕΠΙΣΤΡΑ, ΣΤΡΑ gibi kısaltmalar görülmekte, bu kısaltmalardan sonra ise ΑΠΟΛΙΝΑΡΙΟΥ, ΓΕΣΙΟΥ, ΕΥ[Τ]ΥΧΟΥΣ, Κ.Κ., ΜΑΡΚΙΑΝΟΥ, ΦΑΒΙΑΝΟΥ, ΦΗΛΕΙΚΟΣ, ΑΥΡΗΛΙΟΥ, ..ΔΑΙΟΥ, ΚΑΠΙΤΩΝ, ΕΣΠΕΡΟΥ, ΝΑΚΙΟΥ, ΗΡΩΔΙΑ gibi magistrat isimleri gelmektedir.⁶² Bu lejandlar, ön veya arka yüzlerden herhangi birinde görülebilir.

Roma Dönemi otonom kent sikkelerinde ise Augustus (M.Ö.27-MS.14), Cladius (41-52), Domitianus (81-96), Hadrianus (117-138), Antonius Pius (161-180), Marcus Aurelius (161-166), Lucius Verus (161-166), Commodus (180-192), Septimus Severus (193-211), Geta (211), Caracalla (211-217), Severus Alexander (222-235), Maximinus Thrax (235-238), Maximus (238), III. Gordianus (238-244), II. Philip (244-249), Philip Junior (247-249), Volisianus (251-253), Gallianus (253-268) gibi imparatorların, Marcus Aurelius'un karısı Faustina Junior, Lucius Verus'un karısı Lucilla, Elagabalus ve Septimus Severus'un büyükannesi Julia Maesa, Septimus Severus'un karısı Julia Domna, III. Gordianus'un karısı Tranquillina, I.Philip'in karısı Otacilla Severa gibi imparatoriçelerin Grekçe (Latince harflerde içeren) lejandlı kent sikkeleri görülmektedir.⁶³ Ayrıca bunlar dışında, Hadrian'ın aşk yaşadığı Grek genç Antinous içinde sikkeler basılmıştır.⁶⁴

Ön yüzlerini imparator-imparatoriçe portrelerinin süslediği Roma Dönemi otonom sikkelerinde de mitolojik öğeler sürmekle birlikte, Zeus, Athena, Dionysos, Demeter gibi tanrı ve tanrıçalara yenilerinin eklendiğini görmekteyiz. Mesela Hadrian Dönemi'ne tarihlendirilen bir sikkenin arka yüzünde Nike ve tropaion (Levha III, Resim 23), Antoninus Pius Döneminden bir sikkenin arka yüzünde Telesphoros (Levha III, Resim 24), Lucilla adına basılmış bir sikkenin arka yüzünde Poseidon ve yunus balığı (Levha III, Resim 25), Commodus Dönemi'ne ait bir sikkenin arka yüzünde Asklepios (Levha III, Resim 26), bir diğerrinin arka yüzünde Hygieia (Levha III, Resim 27), Julia Maesa adına darp edilen bir başka sikkenin arka yüzünde Poseidon ve nymphe (Levha III, Resim 28), Tranquillina adına darp edilen bir sikkenin arka yüzünde ise Hermes ve kerykeionu (Levha III, Resim 29) görülmektedir.

Mitoloji, insanoğlunun geçirdiği gelişimini, düşüncesinin aşamalarını göstermiş, insan zekasından çıkmış, ayrıca ortaya çıktığı çağ hakkında geleceğe de ışık tutmuş, insanın fikir

⁵⁷ von FRITZE, 1913, Nr. 78, Taf. II-7.

⁵⁸ von FRITZE, 1913, Nr. 79-81, Taf. II-8.

⁵⁹ von FRITZE, 1913, Nr. 82-98, Taf. II-9-12, 15-17.

⁶⁰ Ön yüzlerde Thebe kentinin kader tanrıçasının ΘΗΒΗ monogramıyla görüldüğü sikkelerin arka yüzlerinde ise ΑΔΡΑΜΒΥΘΗΝΩΝ monogramıyla birlikte tanrıça ayakta durmaktadır (LEVHA II, Resim 21-22). von FRITZE, 1913, Nr. 99-100, Taf. II-13-14. Ayrıca Bkz. HEAD, 1887, 447.

⁶¹ TULAY, 2001, 221.

⁶² WROTH, 1892, 202-206. LANG, 2003, 31.

⁶³ WROTH, 1892, Nr. 10-23. von FRITZE, 1913, Nr. 101-199. LANG, 2003, 31-33.

⁶⁴ HEAD, 1887, 447. WROTH, 1892, Nr. 13. von FRITZE, 1913, Nr. 105, Taf. II-21.

dünyasıyla beraber, sanatın gelişimine de etki etmiştir.⁶⁵ Tanrılar-tanrıçalarla kentler arasındaki ilişki, çeşitli şekillerde açıklanabilir: Tanrılar kentleri korur, kentler onlara adanır, kentler onların kutsal alanları sayılabilirler.⁶⁶

Görüldüğü üzere antik çağ Adramytteion kentinin panteonunu saptamaya çalıştığımız bu çalışmada kronolojik olarak sıraladığımız sikkelerin ışığında birçok tanrı ve tanrıçayla karşılaşmış bulunmaktayız. Öyle ki, M.Ö. IV. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan sikkeler üzerinde, tanrılar tanrısı Zeus ile atribüleri şimşek demeti, kartal ve altar, denizlerin efendisi Poseidon ile atribüsü yunus balığı ve yine su perisi nymphe, Zeus'un oğlu güneşin, kehanetin, şiirin tanrısı okçu Apollon ve atribüsü omphalos, Zeus'un kızı savaş, erdem ve aklın tanrıçası Athena ile atribüleri baykuş ve zeytin dalı, Kronos'un kızı bereket tanrıçası Demeter, Zeus'un oğlu bağıklık ve şarap tanrısı Dionysos, Zeus'un oğlu haberci tanrı kurnaz Hermes ile atribüsü kerykeion, Apollon'un oğlu sağlık, hekimlik ve tıp tanrısı Asklepios, Asklepios'un kızı ve yardımcısı Hygieia, Asklepios'un oğlu Telesphoros, Zeus ve Demeter'in kızı Kore (Persephone), zafer tanrıçası Nike, kader tanrıçası Tykhe, ayrıca Zeus'un delikanlıları Dioskurlar ile onları hatırlatan kepleri, yıldızlar ve tabi ki de kanatlı at Pegasos'u görmekteyiz.⁶⁷

Sonuç olarak, üzerlerinde direkt olarak gördüklerimiz haricinde, genelde yine tanrı Zeus'un etrafında dönen tasvirleriyle gücün ve/veya güç propagandasının, Poseidon tasvirli sikkeleriyle bir deniz kenti olduğunun, bir önceki bölümde anlattığımız türlü badireyi atlatmakla birlikte bakılırsa okçu Apollon ve -kent o günkü geçerli durumunu bir kenara bırakırsak- savaşçı Athena ile özdeşleştirebildiğimiz, sağlık tanrısı Asklepios ile kızı ve oğlunun yer aldığı sikkelerle sağlık konusunda da günümüze ışık tutan,⁶⁸ bereket tanrı ve tanrıçaları ile de bizlere, tarımın bugün olduğu gibi o günlerde de son derece önemli olduğunu gösteren bir tip çeşitliliği ortaya çıkmakta, antik çağ Adramytteion kentinin sikkelerinde gördüğümüz tanrı ve tanrıçalar, bizleri pek çok şeyden haberdar etmektedir.

⁶⁵ CAN, t.y., IX vd. HAMILTON, 1996, 5. GRIMAL, 1997, XII, XIV. ERHAT, 1999, 5 vd. TEZOKUR, 2007, 41, 43, 57 vd.

⁶⁶ WYCHERLEY, 1993, 79-80. WYCHERLEY, 1991 baskısından aktaran MAZI, 2008, 39.

⁶⁷ Sikkeler ışığında ulaştığımız tanrı-tanrıçalara ek olarak, pişmiş toprak vd. buluntulara bakıldığında kentte Ana Tanrıça Kybele, ocak tanrıçası Hestia, Zeus'un kızı Apollon'un kardeşi av tanrıçası okçu Artemis gibi kültlerin olduğu da anlaşılmaktadır. Tanrıça Kybele için Bkz. ÇAPAR, 1979, dn. 10. M.Ö. 106 yılına tarihlendirilen yazıtta geçen tanrıça Hestia için Bkz. FUL, 2008, 170, Kat. No. 218. Tanrıça Artemis için Bkz. BEKSAÇ, 2003, 330, Resim 6-7. BEKSAÇ, 2005, 86, 88. ÇORUHLU, 2005, 234. Yine, Asklepios için Bkz. FUL, 2008, 117. Ayrıca, 2006 yılı kazı sezonu kapanışından sonra, Balıkesir Kuva-yi Milliye Müzesi Müdürlüğü'nün izni ve arkeojeofizik çalışmalar sonucunda Ören Meydanı civarında kazı yapılmış, bazalt-mermer yekpare sütun gövdeleri bir başka yapıya devşirilmiş halde ortaya çıkarılmıştır. (LEVHA III, Resim 30-31). Bu sütun parçaları, muhtemelen kentte tapınım gören bir veya birkaç tanrıya adanmış olan tapınağa ait olmalıdır. Bkz. ÇORUHLU, 2007, 533.

⁶⁸ Günümüzde, Burhaniye-Pelitköy ve Gömeç-Karaağaç'da kaplıcalar mevcuttur.

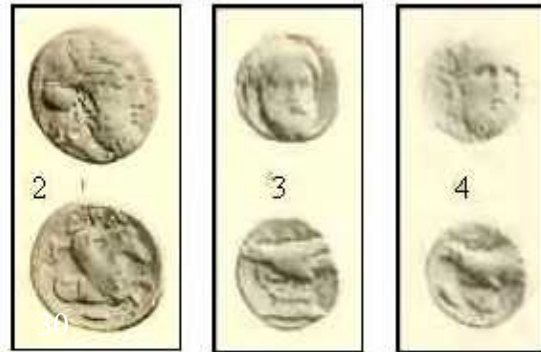
Harita 1: Mysia Bölgesi ve Adramytteion (SEAR, 1979, Map 16).

LEVHALAR

LEVHA I

Resim 1: Lesbos (Midilli)'den Adramyttene (Edremit) Körfezi ve İda (Kaz) Dağı (WARD, 1902, 343).

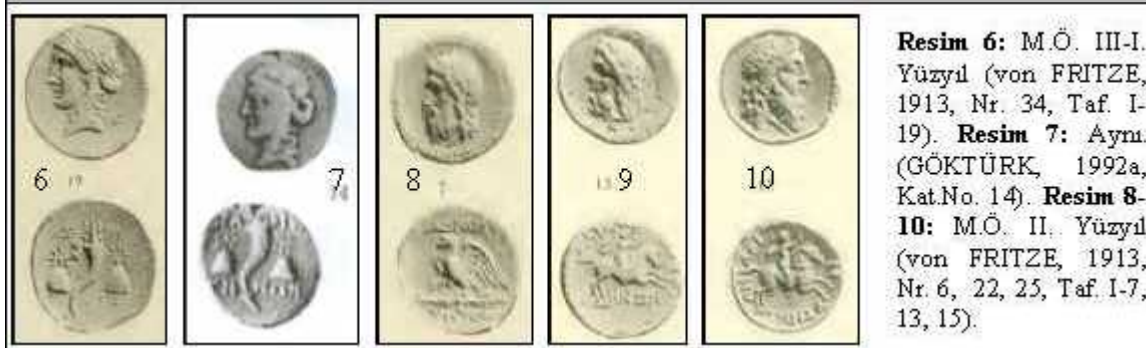

Resim 2-4 : M.Ö. IV. Yüzyıl darpları (von FRITZE, 1913, Nr. 1, 4, 5, Taf. I-1, 5, 6).

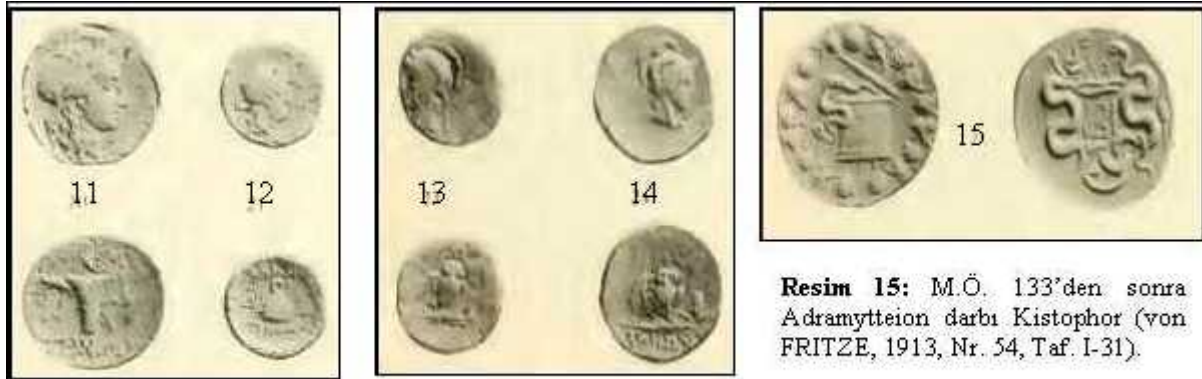
LEVHA II

Resim 5: Satrap Orontes'in Adramytteion sikkesi (asiaminorcoins.com).

Resim 6: M.Ö. III-I. Yüzyıl (von FRITZE, 1913, Nr. 34, Taf. I-19). **Resim 7:** Aynı (GÖKTÜRK, 1992a, Kat.No. 14). **Resim 8-10:** M.Ö. II. Yüzyıl (von FRITZE, 1913, Nr. 6, 22, 25, Taf. I-7, 13, 15).

Resim 11-12: von FRITZE, 1913, Nr. 40, 41, Taf. I-20, 21

Resim 13-14: von FRITZE, 1913, Nr. 46, 47, Taf. I-23, 24.

Resim 15: M.Ö. 133'den sonra Adramytteion darbı Kistophor (von FRITZE, 1913, Nr. 54, Taf. I-31).

Roma Dönemi yarı otonom sikkeler. **Resim 16:** Ö.Y. Demeter, A.Y. Dionysos (von FRITZE, 1913, Nr. 78, Taf. II-7). **Resim 17:** Ö.Y. Dionysos, A.Y. Demeter (von FRITZE, 1913, Nr. 81, Taf. II-8). **Resim 18:** Ö.Y.-A.Y. Athena (von FRITZE, 1913, Nr. 86, Taf. II-10). **Resim 19:** Ö.Y. Athena, A.Y. Baykuş (von FRITZE, 1913, Nr. 96, Taf. II-15). **Resim 20:** Ö.Y. Athena, A.Y. Zeus (von FRITZE, 1913, Nr. 82, Taf. II-9). **Resim 21-22:** Ö.Y.-A.Y. Tykhe (von FRITZE, 1913, Nr. 99-100, Taf. II-13-14).

LEVHA III

Resim 23: Hadrian Dönemi, A.Y. Nike ve Tropaion (von FRITZE, 1913, Nr. 104, Taf. II-20). **Resim 24:** Antoninus Pius, A.Y. Telephoros (von FRITZE, 1913, Nr. 109, Taf. II-23). **Resim 25:** Lucilla, A.Y. Poseidon ve yunus balığı (von FRITZE, 1913, Nr. 111, Taf. III-1). **Resim 26:** Commodus, A.Y. Asklepios (von FRITZE, 1913, Nr. 113, Taf. III-2). **Resim 27:** Commodus, A.Y. Hygieia (von FRITZE, 1913, Nr. 114, Taf. III-3). **Resim 28:** Julia Maesa, A.Y. Poseidon ve nymphe (von FRITZE, 1913, Nr. 158, Taf. III-18). **Resim 29:** Tranquillina, A.Y. Hermes (von FRITZE, 1913, Nr. 185, Taf. III-25).

31

Resim 30-31: Ören Meydanı civarında ortaya çıkarılan sütun parçaları (Fotoğraflar: Ressam Erkmen SENAN).

KAYNAKÇA

- A.M.M. Anadolu Medeniyetleri Müzesi.
AKALIN, Troas AKALIN, Ayşe. "Troas Limantepe Larisa'sının Tarihi ve Arkeolojik Araştırması", **A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi XV/26**, 3-25.
AKŞAR, 2008 AKŞAR, Ahmet. **Eskiçağ Literatüründe Mysia: Coğrafya, Kentler ve Kültür**, Balıkesir Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008.
ANONİM, 1939 ANONİM. **Bürhaniye**, Bürhaniye Halkevi Neşriyatı No.1, İstanbul, 1939.
ANONİM. "Adramytteion-Antik Kent Ören'in Tarihçesi", **Burhaniye Tanıtım ve İş Rehberi**, Burhaniye Ticaret Odası, Burhaniye, 2001, 10-16.
ANSON, 1913 ANSON, L. **Numismata Graega Greek Coin-Types Classified For Immediate Identification Text Of Part IV Religion**, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1913.
ATLAN, 1976 ATLAN, Sabahat. **1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler**, TTK Yayınları, Ankara, 1976.
ATLAN, 1993 ATLAN, Sabahat. **Grek Sikkeleri (Arkaik-Klasik-Hellenistik)**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
BAKIR, 1991 BAKIR, Tomris. "Daskyleion", **HÖYÜK I**, Ankara, 1991, 75-85.
BAKIR, 2000 BAKIR, Tomris. "2500 Yıllık İlk Resmi Doğal Park: Paradeisos", **Bilim ve Ütopya 78**, 2000, 70-78.
BALCIOĞLU, 1937 BALCIOĞLU, T. Harimi. **Tarihte Edremit Şehri**, Edremit Halkevi Yayını, Balıkesir, 1937.
BAŞGELEN, Nezh. "Bin Tepelerin Zengin Kralları Lidyalılar (Lidya M.Ö. 685-546)" **Seramik Türkiye Dergisi**, Temmuz - Ağustos 2005, 110-117.
BAYATLI, 1996 BAYATLI, Osman. **Bergama Tarihinde Krallık Devri**, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir, 1996.
BEKSAÇ, 2001 BEKSAÇ, Engin. "Balıkesir İli Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 2000", **19. AST 2. Cilt 28 Mayıs-01 Haziran 2001**, 283-288.
BEKSAÇ, 2002a BEKSAÇ, Engin. "Adramytteion ve Adramytteion 2001 Kazısı", **VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan)**, Bildiriler, Kayseri, 2002, 193-199.
BEKSAÇ, 2002b BEKSAÇ, Engin. "Adramytteion/Ören 2001 Kazısı", **24. KST 1. Cilt 27-31 Mayıs 2002**, 85-94.
BEKSAÇ, 2003 BEKSAÇ, Engin. "Adramytteion/Ören 2002 Kazısı", **25. KST 2.Cilt 26-31 Mayıs 2003**, 327-338.
BEKSAÇ, 2005 BEKSAÇ, Engin. "2003 Yılı Adramytteion/Ören Kazısı", **VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (26-28 Nisan 2004/Sakarya)**, Sakarya, 2005, 83-91.
BICKERMAN, E. J. **Chronology of Ancient World**, Thames and Hudson, London, 1980.
Bkz. Bakınız.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- BOYANA, 2006 BOYANA, Hülya. “Vergi Listelerine Göre Attika-Delos Deniz Birliği ve İonia İle İlişkileri”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi XXI/1**, 2006, 19-48.
- BOYANA, 2007 BOYANA, Hülya. “Delos Birliğinin Anayasası ve Atina Hegemonyası”, **Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi XXII/2**, 2007, 11-20.
- BULUT, 2007 BULUT, Hülya. **Daskyleion’da Akhaemenid Satraplığı Sonu ve Hellenistik Dönem**, Ege Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2007.
- BÜLBÜL, Cemil. “MÖ. 2. Binyılda Mysia Bölgesi ve Mysialılar”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 20**, 2009, 1-8.
- CARRADICE-PRICE, 2001 CARRADICE, Ian-PRICE, Martin. **Hellen Dünyasında Sikke**, Çev: Oğuz Tekin, Homer Kitabevi, İstanbul, 2001.
- CAHEN, 1992 CAHEN, Claude. **Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi**, Çev: Yaşar Yücel-Bahaeddin Yediylidiz, TTK, Ankara, 1992.
- CAN, t.y. CAN, Şefik. **Klasik Yunan Mitolojisi**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, t.y.
- CARTER, 2004 CARTER, Michael. “Archiereis and Asiarchs: A Gladiatorial Perspective”, **Greek, Roman and Byzantine Studies 44**, 2004, 41–68.
- CHILDE, 1998 CHILDE, Gordon. **Tarihte Neler Oldu**, Çev: Mete Tunçay-Alaeddin Şenel, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- ÇAPAR, 1979 ÇAPAR, Ömer. “Anadolu’da Kybele Tapınımı”, **A.Ü. DTCF Dergisi XXIX/ 1-4**, 1979, 191-210.
- ÇORUHLU, 2002 ÇORUHLU, Tülin. “Pişmiş Toprak ve Kemik Buluntular (Adramytteion/Ören 2001 Kazısı)”, **24. KST 1. Cilt 27-31 Mayıs 2002**, 88-90.
- ÇORUHLU, 2003 ÇORUHLU, Tülin. “Ören 2002 Kazısı Ortaçağ Keramik, Cam ve Metal Buluntuları (Adramytteion/Ören 2002 Yılı Kazısı)”, **25. KST 2.Cilt 26-31 Mayıs 2003**, 330-333.
- ÇORUHLU, 2005 ÇORUHLU, Tülin. “2004 Yılı Ören (Adramytteion Antik Kenti) Kazı Çalışmaları”, **27. KST 1. Cilt 30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya**, 229-240.
- ÇORUHLU, 2007 ÇORUHLU, Tülin. “Ören (Adramytteion Antik Kenti) 2006 Yılı Kazı Çalışması”, **29. KST 3. Cilt 28 Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli**, 525-540.
- ÇORUHLU-ÇAKIR, 2005 ÇORUHLU, Tülin-ÇAKIR, Erşah. “Adramytteion Sikkeleri (2004-2005)”, **Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi 7-2**, 2005, 149-180.
- DEMİRCİOĞLU, 1967 DEMİRCİOĞLU, Halil. “Roma Devletinin Eyalet (Provincia) Sistemi Hakkında”, **A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi V/8**, 1967, 443-459.
- DEMİRKENT, 2002 DEMİRKENT, Işın. “XII. Yüzyılda Bizans’ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında”, **Anadolu’da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri 21 Mayıs 2001 Bildiriler**, “Globus” Dünya Basımevi, İstanbul, 2002, 1-14.
- DESTI, 2005 DESTI, Marc. **Anadolu Uygarlıkları**, Çev: Muna Cedden, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- dn. Dip Not.

ERDEMİR-GÖKBUNAR, 2007

ERDEMİR, Hatice Palaz-GÖKBUNAR, Ramazan. “Efes Gümrük Yazıtında Gümrük Vergileri”, **Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi 9/1**, 2007, 227-234.

ERHAT, 1999

ERHAT, Azra. **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

FELLOWS, 1838

FELLOWS, Charles. **A Journal Written During An Excursion in Asia Minor**, Richard and John E. Taylor, London, 1838.

FUL, 2008

FUL, Şengül Dilek. **Yazıtlar Eşliğinde Mysia Bölgesi Kültleri**, Atatürk Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2008.

GÖKTÜRK, 1987

GÖKTÜRK, M.Tevfik. “Polatlı Definesi”, **A.M.M. 1986 Yıllığı**, Ankara, 1987, 51-58.

GÖKTÜRK, 1992a

GÖKTÜRK, M.Tevfik. “1990 Yılı İçinde Müzemiz Koleksiyonlarına Katılan Eski Yunan Sikkelerinden Örnekler Kataloğu”, **A.M.M. 1990 Yıllığı**, Ankara, 1992, 54-75.

GÖKTÜRK, 1992b

GÖKTÜRK, M.Tevfik. “Bir Grup Erken Kistophorik Sikke”, **A.M.M. 1991 Yıllığı**, Ankara, 1992, 101-119.

GÖKTÜRK, 1996

GÖKTÜRK, M.Tevfik. “Kistophorik İzmir Definesi”, **A.M.M. 1995 Yıllığı**, Ankara, 1996, 97-113.

GÖKTÜRK, M.Tevfik. “Anadolu’da Her Sikke Bir Şehir-Anadolu’da Sikke Basan Kentler Üzerine Alfabetik Bir İnceleme”, **A.M.M. 2001 Yıllığı**, Ankara, 2002, 109-182.

GRIMAL, 1997

GRIMAL, Pierre. **Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma**, Çev: Sevgi Tamgüç, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1997.

HAMILTON, 1996

HAMILTON, Edith. **Mitologya**, Çev: Ülkü Tamer, Can Yayınları, İstanbul, 1996.

Hdt.

HERODOTOS. **Herodot Tarihi**, Çev: Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

HEAD, 1887

HEAD, Barclay V. **Historia Numorum A Manual of Greek Numismatics**, At The Clarendon Press, Oxford, 1887.

Hom. İI.

HOMEROS. **İlyada**, Çev: Azra Erhat-A.Kadir, Can Yayınları, İstanbul, 1998.

HOWGEGO, 1998

HOWGEGO, Christopher. **Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi**, Çev: Oğuz Tekin, Homer Kitabevi, İstanbul, 1998.

HOWGEGO-HEUCHERT-BURNETT, 2005

HOWGEGO, Christopher-HEUCHERT, Volker-BURNETT, Andrew (ed.). **Coinage and Identity in the Roman Provinces**, Oxford University Press, New York, 2005.

İNALCIK, 1993

İNALCIK, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1999.

İNALCIK, Halil. “The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and the Crusades”, **The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire**, Bloomington, Usa, 1993, 309-342.

- İPLİKÇİOĞLU, 2007 İPLİKÇİOĞLU, Bülent. **Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007.
- JEWETT, 1997 JEWETT, Robert. "Mapping The Route of Paul's 'Second Missionary Journey' From Dorylaeum to Troas", **Tyndale Bulletin 48.1**, 1997, 1-22.
- KARRAS, 2005 KARRAS, Valerie A. "The Liturgical Functions of Consecrated Women in The Byzantine Church", **Theological Studies 66**, 2005, 96-116.
- Kat. No. Katalog Numarası.
- KAYA, 2005 KAYA, Mehmet Ali. "Anadolu'da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Roma Yönetimi", **A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi XXIV/38**, 2005, 11-30.
- KIPÇAK, 1973 KIPÇAK, M. Reşit. **50. Yılda Balıkesir**, Balıkesir Ticaret Odası, Ankara, 1973.
- Ksen. Anabasis KSENOPHON. **Anabasis "Onbinlerin Dönüşü"**, Çev: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1974.
- LANG, 2003 LANG, Gernot. **Klassische Antike Stätten Anatoliens (Band II: Larisa-Zeleia)**, Demand GmbH, Norderstedt, 2003.
- LLOYD, 2003 LLOYD, Seton. **Türkiye'nin Tarihi-Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları**, Çev: Ender Varinlioğlu, TÜBİTAK, Ankara, 2003.
- LOTZ, 1999 LOTZ, John Paul. "The Homonoia coins of Asia Minor and Ephesians 1:21", **Tyndale Bulletin 50.2**, 1999, 173-188.
- MAGIE, 2001 MAGIE, David. **Anadolu'da Romalılar I Attalos'un Vasiyeti**, Çev: Nezih Başgelen-Ömer Çapar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- MALAY, 1983 MALAY, Hasan. "Batı Anadolu'nun Antik Çağdaki Ekonomik Durumu", **Ege Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi II**, İzmir, 1983, 50-61.
- MAZI, 2008 MAZI, Fikret. "Antik Çağda Düşüncenin Kentsel Mekana Yansıması", **Mustafa Kemal Üniversitesi SBE Dergisi 5/10**, 2008, 33-48.
- Nr. Number-Nummer.
- ONAT, 1959 ONAT, Saadet. "Aydın İlinin Dalama Bucağına Bağlı Şahnalı Köyü Civarında Bulunmuş Olan Kistoforlar", **A.Ü. DTCF Dergisi XXVII/1.2**, 1959, 139-146.
- OSTROGORSKY, 1995 OSTROGORSKY, Georg. **Bizans Devleti Tarihi**, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995.
- ÖĞÜT, 2006 ÖĞÜT, Sema Polat. **Principatus Dönemi Küçük Asya'sında Gösteriler**, A.Ü. SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- ÖZDEMİR, 2000 ÖZDEMİR, Zekeriya. **Adramytteion'dan Efeler Toprağı Edremit'e**, Edremit Belediyesi, Ankara, 2000.
- ÖZSAİT, 1982 ÖZSAİT, Mehmet. "Anadolu'da Hellenistik Dönem", **Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi**, Görsel Yayınlar, 1982, 333-378.
- PLANT, 1979 PLANT, Richard. **Greek Coin Types and Their Identification**, Seaby, London, 1979.
- RAMSAY, 1890 RAMSAY, W.M. **The Historical Geography of The Asia Minor**, Royal Geographical Society, London, 1890.

- RUSCHENBUSCH, Tributum RUSCHENBUSCH, E. “İlk Atina Deniz Birliğinde Tributum/Harç Miktarı ve Vatandaş Sayısı”, Çev: Ayşe Gül Akalın, **A.Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi XXII/34**, 149-173.
- SALMAN, 1957 SALMAN, Mustafa. **Balıkesir Tarih Coğrafyası**, Türk Dili Matbaası, Balıkesir, 1957.
- SALTUK, 1990 SALTUK, Secda. **Arkeoloji Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990.
- SAYLES, 1998 SAYLES, Wayne G. **Ancient Coin Collecting IV: Roman Provincial Coins**, Krause Publications, Wisconsin, 1998.
- SCHLIEMANN, 1884 SCHLIEMANN, Henry. **Troja Results of The Latest Researches and Discoveries on the Site of Homer's Troy**, Harper & Brothers, New York 1884.
- SCHWERTHEIM, 1987 SCHWERTHEIM, Elmar. “Ein Neues Hellenistisches Ehrendekret aus Adramyttion”, **Epigraphica Anatolica 9**, 1987, 37-44.
- SEABY, 1975 SEABY, H.A. **Greek Coins and Their Values**, Seaby, London, 1975.
- SEAR, 1979 SEAR, David R. **Greek Coins and Their Values Vol. 2 Asia and Africa**, Seaby Publications, London, 1979.
- SEVİN, 1982a SEVİN, Veli. “Anadolu'da Yunanlılar”, **Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi**, Görsel Yayınlar, 1982, 209-246.
- SEVİN, 1982b SEVİN, Veli. “Lydialılar”, **Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi**, Görsel Yayınlar, 1982, 275-308.
- SEVİN, 1982c SEVİN, Veli. “Anadolu'da Pers Egemenliği”, **Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi**, Görsel Yayınlar, 1982, 309-332.
- SEVİN, 1999 SEVİN, Veli. **Başlangıçtan Perslere Kadar Anadolu Arkeolojisi**, Der Yayınları, İstanbul, 1999.
- SİNA, 2007 SİNA, Ayşen. “İlkçağ Tarih Yazımının Batı Anadolu Öncüleri: II Lydialı Ksanthos The Western Anatolian Pioneers of the Writing of History of the Antiquity: II-Xanthus the Lydian”, **A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi XXVI/42**, 2007, 155-180.
- SKEEL, 1901 SKEEL, Caroline A.J. **Travel in the First Century After Christ**, Cambridge University Press, Cambridge, 1901.
- STAUBER, 1996 STAUBER, Josef. “Lokalisierung Homerischer Ortsnamen in der Bucht von Edremit mit neuer Lokalisierung von Thebe und Lyrnessos”, **XIV. AST I. Cilt 27-31 Mayıs**, Ankara, 1996, 95-109.
- Strab. STRABON. **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika:XII-XIII-XIV)**, Çev: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
- ŞAHİN, 1987 ŞAHİN, Sencer. “Zur Datierung des Ehrendekrets aus Adramyttion”, **Epigraphica Anatolica 9**, 1987, 45-46.
- TEKİN, 1998 TEKİN, Oğuz. **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
- TEZOKUR, 2007 TEZOKUR, M.Hadi. “Mitoloji”, **Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/2**, 2007, 41-60.
- THONEMANN, 2003 THONEMANN, Peter J. “Hellenistic Inscriptions From Lydia”, **Epigraphica Anatolica 36**, 2003, 95-108.
- Thuky. THUKYDİDES. **Peloponnesos Savaşı**, Çev: Tanju Gökçöl, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1976.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 31 Temmuz – Ağustos 2012

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN
<http://www.akademikbakis.org>

- TULAY, 2001 TULAY, Ahmet Semih. **Genel Nümizmatik Sözlüğü**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2001.
- TÜRK, 2008 TÜRK, Mustafa. **Antikçağ'da Mysia ve Arkeolojisi**, Balıkesir Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2008.
- UMAR, 1980 UMAR, Bilge. **Aiolis**, Ak Yayınları, 1980.
- UZUNÇARŞILI, 2000 UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. **Karesi Vilayeti Tarihçesi**, Yay.Haz: Abdülmecid Mutaf, Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı, Balıkesir, 2000.
- ÜRETEN, 2004 ÜRETEN, Hüseyin. “Hellenistik Dönem Pergamon Kenti Tanrı ve Kültürleri”, **A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları XXII/25**, 2004, 185-214.
vd. ve devamı-ve diğerleri.
- von FRITZE, 1913 von FRITZE, Hans. **Die Antiken Münzen Mysiens**, Druck und Verlag von Georg Reimer, Berlin, 1913.
- WARD, 1902 WARD, John F.S.A. **Greek Coins And Their Parent Cities**, Richard Clay and Sons, Limited, London, 1902.
- WROTH, 1892 WROTH, Warwick. **Catalogue Of The Greek Coins Of Mysia**, London, 1892.
- WYCHERLEY, 1993 WYCHERLEY, R.E. **Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu?**, Çev: Nur Nirven-Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1993.
- Y.N. Yazar notu.

İnternet Siteleri

http://asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=94&pid=3023#top_display_media Erişim: 07.06.2011.

<http://www.gcatholic.com/dioceses/former/t0057.htm> Erişim: 07.06.2011.